

# ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України

**«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють правопорушення у зв'язку із наявністю залежності від наркотичних та інших психоактивних речовин, а також організації реабілітації таких осіб»**

## 1. Обґрунтування необхідності прийняття законопроєкту

Значна кількість кримінальних правопорушень, переважно проти власності та здоров'я особи, у тому числі, домашнє насильство, вчиняється осудними особи, у зв'язку із наявністю у них розладу психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин.

Як свідчить практика, коли такі особи вчинюють кримінальне правопорушення вперше до них застосовуються або звільнення від кримінальної відповідальності (звільнення від покарання чи його відбування), або покарання, не пов'язані з позбавленням волі.

Не викликає сумнівів, що застосування до таких осіб цих форм відповідальності є недостатньо ефективним, щоб протидіяти ризику рецидивної злочинності. Порівняно з іншими, зазначені особи, не повною мірою сприймають засоби кримінально-правового впливу. З метою попередження вчинення ними нових злочинів, такі правопорушники, передусім, потребують медичної реабілітації в інтересах громадської безпеки, яка має бути абсолютно доступною і дійсно ефективною й індивідуалізованою (диференційованою), залежно від психоактивних речовин, які вживає особа та виду обумовленого ним розладу.

Розуміння особливості такого суб'єкта кримінального правопорушення, обмовило розвиток закордоном останні 20-25 років, передусім у державах-членах ЄС<sup>1</sup> та США<sup>2</sup>, специфічного підходу щодо застосування до таких осіб заходів кримінально-правових впливу.

Основою такого підходу є те, що застосування до них будь-яких альтернативних позбавленню волі заходів кримінально-правового впливу може відбуватися із одночасним застосуванням, за згодою правопорушника, заходів медичної реабілітації. При цьому, ухилення від проходження такої реабілітації призводить до скасування відповідної альтернативи і застосування до особи покарання.

---

<sup>1</sup> Зокрема, див. норми спеціальних законів у сфері наркополітики **Польщі** ("Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii", статті 70a-74), **Португалії** ("Legislação de combate à droga", статті 44-47, 52, 55, 56), **Італії** ("Testo unico sulla droga", статті 72-103), **Німеччини** ("Gesetz über den Verkehr mit Betäubungsmitteln", Розділ 7), положення кримінального законодавства **Словаччини** ("Trestný zákon", статті 35, 51, 73, 74), **Латвії** ("Krimināllikums", статті 59, 61), **Швейцарії** ("Schweizerisches Strafgesetzbuch", статті 60, 63a) та ін.

<sup>2</sup> Див. досвід функціонування в США спеціалізованої юстиції (Drug Court Program) для наркозалежних злочинців, яка передбачає забезпечення процесу лікування (реабілітації) таких осіб як заходу зниження рівня рецидивної злочинності (наприклад: <https://slco.org/criminal-justice/treatment-services/drug-court-program/>).

При цьому, фактично мотивуючи у такий спосіб правопорушників проходити медичну реабілітацію, іноземні держави одночасно розвивають і систему отримання такої допомоги іншими особами, що мають аналогічну потребу, проте не є правопорушниками. Це повністю пов'язані між собою, взаємообумовлені процеси, а бездіяльність держави хоч в одному з них, неминуче негативно позначається на базових сферах життя: безпеці, охороні дитинства, психічному здоров'ї.

У цьому зв'язку варто зауважити, що відсутність в державі ефективної політики в сфері раннього попередження і виявлення та медичної реабілітації осіб, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин має й інші загальновідомі негативні наслідки.

Зокрема, у 2017 рік фактично вперше актуалізувалася у публічному просторі проблема масової практики незаконного ув'язнення наркозалежних у приватних реабілітаційних центрах, факти їх катування та експлуатації. Тоді було викрито, з однієї сторони, масштаби фактичної неспроможності держави самостійно забезпечити потреби наркозалежних та їх сімей у доступній, якісній, індивідуально-орієнтованій психіатричній та реабілітаційній допомозі, а з іншої сторони – відчай і виснаженість членів сімей наркозалежних, їх фізичне, психологічне та матеріальне потерпання від соціально шкідливої чи небезпечної поведінки своїх рідних; проблема наживи окремих несумлінних реабілітаційних центрів на горі та безпорадності людей.

Опираючись на передовий іноземний досвід і переслідуючи інтереси нашої держави, підготовлено даний законопроект, який, з однієї сторони, впроваджує особливості застосування кримінальної відповідальності до осудних осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у зв'язку із наявністю у них розладу психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин. А з іншої сторони, є поштовхом для розвитку в Україні ефективних державних і місцевих програм реабілітації осіб з такими видами розладів, а також профілактики таких розладів серед дітей.

Також, законопроект повністю узгоджується з Декларацією ГА ООН про керівні принципи скорочення попиту на наркотики, а також статтею 21 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, у якій зауважено на важливості цілеспрямованої діяльності на зменшення попиту на наркотичні засоби, боротьбу з наслідками для здоров'я та соціальними наслідками наркозалежності.

## **2. Цілі та завдання запропонованих змін**

Проект закону, передусім, має на меті запровадити ефективні кримінально-правові та кримінально-процесуальні механізми, які дозволять знизити рівень злочинності в державі, обумовленої психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання психоактивних речовин; вчинення нових кримінальних правопорушень відповідною категорією осіб.

Крім того, законопроект закладає основи для розвитку в Україні якісної медичної (медико-психологічної) реабілітації осіб із наявністю розладу

психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, яка буде здійснюватися на конкурентних засадах суб'єктами різної форми власності, що у підсумку, дозволить нівелювати негативну практику порушення прав людини для осіб із залежністю.

Також, законопроект вдосконалює окремі положення щодо процедури госпіталізації осіб з психічними розладами та застосування до них запобіжного заходу під час кримінального провадження.

### **3. Стан нормативно-правової бази в даній сфері правового регулювання**

У даній сфері правового регулювання діють Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, закони України «Про психіатричну допомогу», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про Національну поліцію», «Про пробацію», «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та інші нормативно-правові акти.

### **4. Загальна характеристика та основні положення запропонованих змін**

Законопроектом пропонується зміни до:

**1) Кримінального кодексу України** (ст.ст. 44, 47-1, 73-1, 74, 76, 79-1, 97, 104, 105, 309), якими:

- виокремлено категорію осудних осіб - **особи, які вчинили кримінальне правопорушення у зв'язку із наявністю у них розладу психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин**;

- передбачено, що такі особи можуть набувати **права на звільнення** їх від кримінальної відповідальності, покарання чи його відбування **виключно за наявності двох умов**:

- **по-перше** - дотримані загальні для всіх категорій правопорушників умови та підстави застосування відповідного виду звільнення (тобто, набуто право на звільнення на загальних підставах),

- **по-друге** - ними надано згоду на проходження реабілітації у спеціалізованому закладі, що має право здійснення реабілітації у сфері охорони здоров'я.

Таким чином, під загрозою реального відбування покарання такі особи умотивовуються на проходження реабілітації для осіб, які мають розлад психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, що, у підсумку, створює умови для зниження ризику вчинення ними нових кримінальних правопорушень у зв'язку із наявним розладом;

- забезпечено **суворий державний нагляд за процесом реабілітації**, здійснення якого покладено на орган пробації. При цьому, у випадку недотримання винною особою взятого на себе зобов'язання суд притягує таку

особу до кримінальної відповідальності, направляє на відбування призначеного покарання;

- зазначено, що **реабілітація здійснюється безоплатно** та відповідно до індивідуального реабілітаційного плану. Строк реабілітації визначається лікарем, але, для потреб кримінальної юстиції, не може бути меншим 3 або 6 місяців і довшим за іспитовий строк встановлений судом – 1-3 роки (якщо останній встановлювався);

- передбачено, що у випадку застосування до **вказаної категорії осіб покарань, не пов'язаних з позбавленням волі**, судом покладається на них **обов'язок пройти** протягом 30 днів з дня набрання чинності обвинувальним вироком **психологічного консультування** щодо реабілітації. За непроходження такого консультування особа може бути притягнута до адміністративно відповідальності;

- забезпечено можливість **застосування заходів реабілітації до неповнолітніх** (за їх згодою), які вчинили кримінальне правопорушення у зв'язку із наявністю у них розладу психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин;

- пропонується інші правки, спрямовані на імплементацію зазначеного вище.

**2) Кримінального процесуального кодексу України** (ст.ст. 181, 194, 213-1 – 213-4, 289-1, 309, 508), якими:

- передбачено підстави та **порядок психіатричного огляду підозрюваного, обвинуваченого** з метою встановлення наявності чи відсутності у нього розладу психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, у тому числі в примусовому порядку на підставі рішення слідчого судді, суду;

- забезпечено можливість перебувати підозрюваного, обвинуваченого **під домашнім арештом у закладі проходження ним реабілітації**;

- внесено технічну правку на **усунення практичної проблеми щодо застосування ст. 508** (Запобіжні заходи) до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування;

- пропоновані інші зміни процедурного характеру, необхідні для забезпечення застосування пропонованих норм Кримінального кодексу України.

**3) Кодексу України про адміністративні правопорушення** (ст. 44-1), якими:

- запроваджено **адміністративну відповідальність** за недотримання покладеного судом обов'язку стосовно проходження психологічного консультування щодо проходження реабілітації або непроходження такого консультування за направленням поліцейського (зробленого в межах заходів поліцейського піклування).

**4) Закону України «Про пробацію»** (ст.ст. 2, 4, 6, 7, 10, 13-1, 14, 18), якими, у зв'язку із пропонуваними змінами до Кримінального кодексу України, **доповнені повноваження органу пробації** щодо здійснення **нагляду** за місцем лікування особи та проходження нею реабілітації відповідно до індивідуального реабілітаційного плану, а також **контролю** щодо виконання засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, покладеного на них обов'язку проходження психологічного консультування щодо проходження реабілітації відповідно до індивідуального реабілітаційного плану.

**5) законів України «Про поліцію»** (ст. 41) та **«Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»** (ст.ст. 1, 12, 14 – 21), якими:

- розширено можливості поліції щодо здійснення **заходів поліцейського піклування** стосовно осіб, які мають ознаки розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин;
- пропонувані технічні правки щодо вживаної термінології.

**6) законів України «Про охорону дитинства»** (ст.ст. 1, 6, 23-1, 34), **«Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»**, якими:

- доповнено поняття «дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах», такими обставинами як психічний стан, що зумовлює суїцидальну поведінку; розлад психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин;
- наголошено на обов'язку держави **вживати заходів щодо профілактики серед дітей** суїцидальної поведінки, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, патологічних пристрастей до азартної гри;
- передбачається, що **виявлення дітей, які мають суїцидальну поведінку, розлади психіки** та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, організація надання таким дітям медичної, психологічної, соціальної допомоги здійснюються згідно з порядком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

**7) Закону України «Про психіатричну допомогу»** (ст. ст. 1, 5, 11, 11-1, 12, 14, 16), якими:

- передбачено принцип **надання реабілітаційної допомоги** у сфері охорони здоров'я особам із розладами психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин на **безоплатній основі** (за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів);
- узгоджено норми Закону з пропонуваними положеннями до Кримінального процесуального кодексу України щодо проходження психіатричного огляду підозрюваним, обвинуваченим;

- пропоновані правки на вдосконалення процедурних питань госпіталізації, а також технічні правки щодо вживаної термінології та інші неконцептуальні правки.

**8) Закону України «Про реабілітацію в сфері охорони здоров'я»** (ст.ст. 1, 3, 9, 10, 11, 20, 23-1), які спрямовані на забезпечення реалізації на практиці положень законопроекту щодо проходження особами, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, реабілітації у спеціалізованому закладі, що має право здійснення реабілітації у сфері охорони здоров'я.

**9) Кримінального-виконавчого кодексу України** (ст.ст. 8, 101), якими пропоновано технічні правки щодо вживаної термінології.

**10) Цивільного процесуального кодексу України** (ст. 342), які усувають прогалину щодо прямого визначення у рішенні суду закладу з надання психіатричної допомоги.

## **5. Фінансово-економічне обґрунтування**

Реалізація запропонованих змін потребуватиме перегляду засад фінансування з Державного бюджету України та місцевих бюджетів, тому законопроектом в прикінцевих положеннях доручається Кабінету Міністрів України внести до Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом, у тому числі з метою забезпечення фінансування відповідних видатків.

## **6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття акта**

Прийняття запропонованих змін сприятиме зниженню рівня окремих видів рецидивної злочинності, наблизить українське законодавство до міжнародних стандартів в сфері наркополітики, сприятиме повноті виконання Україною свої міжнародно-правових зобов'язань щодо зменшення попиту на наркотичні засоби, боротьбу з наслідками для здоров'я та соціальними наслідками наркозалежності.

**Народні депутати України**

**Бакумов О.С.  
та ін.**



ЕАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Підписувач: Бакумов Олександр Сергійович  
Сертифікат: 58E2D9E7F900307B04000000F7C82E006CA88E00  
Дійсний до: 19.01.2023 0:00:00

Апарат Верховної Ради України  
№ 374д9/1-2021/205745 від 22.06.2021



556756